

өзін қолға алып жасасаң іске асады дегенді білдіреді. Ал тура аудармасы жасасаң болады. Бұл сөз тіркесі сөйлемнің қолданылуына, сөйлемнің мағынасына байланысты әртүрлі мағына береді. Мысалы, жасап көрсең болады, байқап көрсең болады. Бірақ жапон тіліндегі сөз тіркесінен мағынасы өзгешелеу. Нантока нару - бір нәрсесі болар деп қазақ тілінде де қолданылады.

Чири мо цумореба яма то нару деген сөз тіркесіне ұқсас қазақ тілінде көп түкірсе көл болады деген мақал бар. Қос тілде де бұл мақалдың мағынасы да, қолданылуы да ұқсас болып келеді. Бұл мақалдың тура аудармасы аз, кішкене заттар жиналып тау болады дегенді білдіреді. Жапон және қазақ тілдеріндегі «болу» етістігін талдау, салыстыру барысында қос тілде де бұл етістіктің қолданылуында, мағынасында ұқсастықтары мен ерекшеліктері бар екенін айқындадық.

Қос тілде де кең қолданылатын, сонымен қатар екі тілге де ортақтығы «болу» етістігінің бір күйден екінші күйге ауысуды, өзгеруді білдіретіні. Сонымен қатар жапон тілінде болу етістігі қолданғанымен, қазақ тілінде қолданбай, керісінше қазақ тілінде қолданып, жапон тілінде мүлдем басқа мағынада қолданылатын тұстары да аз емес.

Жапон және қазақ тілдерінің грамматикасында ұқсас тұстар аз кездеспейді. Керісінше

көп жағдайда грамматикалық тұрғыдан ұқсас болып келеді. Әрине жапонтану ғылымы - Қазақстанда әлі де болса кенже дамыған ғылымдардың бірі, әсіресе жапон тілі. Әрине, бұл - уақыт еншісінде, дегенмен жапон тілін оқу, оқыту барысында Жапониядан алшақ орналасқан қазақстандық жапон тілін оқытандар да, оқытушылар да көптеген қиындықтарға кездеседі. Жапондық оқытушылар жоқтың қасы. Қазақстан сияқты мемлекеттегі жапон тілін оқушылар үшін оқытын тіл грамматикасын түсіну барысында ана тілдеріндегі грамматикалық құрылымдардың ұқсастықтарымен ерекшеліктерін салыстыра отырып түсіну өте маңызды.

1. Ikegami I. [suru] to [naru] no gengogaku, 1981, 12-14 б.
2. Исаев С.М. Қазақ тілі, 1993, 536-538б.
3. Nihongo hyougen katuyoujiten, 1998, 59 б.
4. Исаев С.М. Қазақ тілі, 1993, 540.
5. Nihongo bunpou hando bukku, 2002, 72б.
6. Ikegami I. [suru] to [naru] no gengogaku, 1981, 20 б.
7. Ikegami I. [suru] to [naru] no gengogaku, 1981, 20 б.

***

В этой статье рассматривается глагол «стать», в том числе, его применение и особенности. А также выявлены общие и отличительные черты этого глагола в японском и казахском языках.

***

This article focuses on the verb «to become», including its use and features. And also identified common and distinctive features of this verb in Japanese and Kazakh languages.

Ы.М. Палтөре

АБАЙДЫҢ ОТЫЗ СЕГІЗІНШІ ҚАРА СӨЗІНДЕГІ ҚҰРАН МӘТІНДЕРІНІҢ БЕРІЛУІ МЕН МАҒЫНАСЫ

«Құран» - араб сөзі, ол араб тіліндегі «қара ә» (оқыды) етістігінің түбірінен жасалған. Басқаша айтқанда, «Құран» сөзі араб тіліндегі ырықсыз етіс мағынасында тұрып, «көп оқылған», «өте көп тилауат етілген» деген мағынаны білдіреді. Әрине, бұл - «Құран» сөзінің тілдік мағынасы. Егер «Құран» сөзінің бізге таныс діни терминдік мағынасына тоқталар болсақ, қасиетті әл-Азһар университетінің шейхы М. Тантауи: «Қасиетті Құран – адамзат баласын күпірлік қараңғылығынан нұрға шығарып, надандықтан құтқару үшін Аллаһ тағала өзінің соңғы пайғамбары Мұхаммедтің (с.ғ.с) жүрегіне түсірілген Алланың кітабы», - деп түсіндіреді /1, предисловие/. Ал Құранның қазақ тіліндегі аудармасын жасаған Х. Алтай: «Құран Кәрім – Аллаһ тағаланың сөзі. Хазірет Мұхаммедке (с.ғ.с.) Жәбірейіл (ғ.с.) арқылы бүкіл адам баласына тура жол көрсету үшін

араб тілінде бөлім-бөлім жиырма үш жылда түскен», - дейді /2, 3/.

Дәл осы мағынадағы түсініктемені қуаттай келе, ағылшын шығыстанушысы Ахмад Сакр: «Қоран – Священная Книга мусульман. Аллах открыл Коран Пророку Мухаммаду за 23 года, Откровения, главным образом, были ниспосланы в Мекке и Медине, расположенных на Аравийском полуострове. Пророк запоминал их, жил, обучая им, передавая их близким людям и всему миру. Коран предназначен для всех людей мира, в том числе и для христиан, иудеев, неверующих, агностиков, буддистов и представителей всех других конфессий. Коран для всех поколений до Дня Суда. Поэтому Коран обобщенная, очищенная и конечная форма всех предыдущих посланий, откровений и священных писаний», - деп қосады /3, 12/.

Міне, осылайша, біз «Құран» сөзінің тілдік

және терминдік мағынасына қысқаша шолу жасадық. Қазақ тіл біліміне «Құран» сөзінің енуі ислам дінінің қазақ даласына өркен жаюымен тығыз байланысты. Яғни, қазақ тіліндегі «Құран» сөзінің тілдік мағынасына қарағанда діни терминдік мағынасы басым. Бірақ араб халқының санасында Құран – тілді, дінді, мәдениет пен әдебиетті, тарих пен салт-сананы, әдет-ғұрыпты қамтып жатқан асыл мұра.

Қазақ халқының кеменгер ақыны А. Құнанбайұлының шығармашылығында араб тілінен енген сөздерді көптеп орын алған. Олардың біразы бұрыннан жұмсалып келе жатса, енді бірі ақынның тілінде діни мәтіндерді түсіндіруде қолданыс тапқан. Негізі хакім Абайдың алғаш дүниетанымының қалыптасуына ислам дінінің орасан зор ықпалы болған. Ал исламның қайнар бұлағы қасиетті Құран екендігі, оның классикалық араб тілінде жазылғандығы да бүкіл адамзатқа айдай анық.

Абайтанушы белгілі ғалым, профессор М. Мырзахметов: «...қазақ халқының рухани дүниесінде XIX ғасырда ислам діні кең өріс алған кезеңде болашақ ұлы ақын ауылында мектеп-медреседе оқып, алғашқы дүниетанымының қалыптасу кезеңімен тұс келді. Әкесі Құнанбайдың Меккеге барып, елде мешіт салдырып, дін жолына түскені де көз алдынан өтіп жатты», деп жазады /4, 174/.

Расында, данышпан Абай өмір сүрген сол кезеңдерде араб тілінің қоғамдағы қадірі ислам дінімен тығыз байланысты екені даусыз. Себебі төрт киелі кітап қатарына жататын, бүкіл мұсылман үмбетінің қасиетті кітабы саналатын Құранның осы араб тілінде түсуі, ислам дінін насихаттаушы Мұхаммед пайғамбардың да осы тілде сөйлеуі араб тілінің беделін араб жарты аралында ғана емес, бүкіл мұсылман баласының аяқ басқан жерінде қадір-қасиетін арттыра түсті. Құран аяттары түскен тіл – мінсіз, таза әдеби араб тілі. Осы Құран аяттары түсу арқылы ол тек қана арабтарға ғана тән тіл қасиетінен айырылып, бүкіл мұсылмандар тіліне айналды. Кезінде арабтар парсылармен, римдіктермен, түркі халықтарымен араласып, олардың көпшілігі дінді қабылдау себепті әдеби араб тілінің тіл шұрайлығы бұзылып, қауіп төнгенде Құран тіліне жанашырлық танытып, араб тілі грамматикасының қағида-ережелерін жүйелеп, жинап шыққан мұсылмандықты қабылдаған араб емес халықтардың перзенттері еді. Бұлардың қатарында қазақ даласында дүние есігін ашып, бүкіл әлемге танымал болған алып тұлғаларымыз да бар...

Осыншалықты танымалдылықты сол кездегі білім-ғылымның кілтінә айналған Құран тілін –

араб тілімен байланыстыру артықтық етпейді. Себебі, Құранның алғаш түскен аяттары мұсылмандар арасында ғылым-білімнің қадірін көтеріп, қаламның ұлылығын дәріптеді.

Білім жайындағы Құран аяттары надандықты, сауатсыздықты жоюға шақырады. Жеке тұлға оқып, үйренумен қалыптасады. Тіпті, діни құлшылықтарды сауатты, дұрыс орындауда да білімнің қажеттілігі сезіліп тұрады. Хакім Абай: «...қашан бір бала ғылым, білімді махаббатпенен көксерлік болса, сонда ғана оның аты адам болады...», - деп адамдықты ғылым-біліммен байланыстыра қарағаны - ислам мәдениетімен ұштасып жатқандығының бір дәлелі.

Жалпы араб емес халықтарды араб тілін үйренуге құлшындырған негізгі фактор – ислам діні. Өйткені бұл Жаратқанды, қоршаған әлемді, адамның өзін-өзі тануына, әрі дінді жетік түсінуге жол ашты.

Ислам өзіне сенушілерге жер бетінде еңбек етіп, оның байлықтарын пайдалануды бұйырады. Құранда: **«Сендерге көктердегі нәрселерді де, жердегі нәрселерді де толық бағындырды, бұл нәрселерде ойланатын адамдар үшін, әлбетте белгілер бар»**, - делінеді (Жасия сүресі, 13-аят.). Осы сынды аяттар мұсылмандарды әлеуметтік құндылықтарға көңіл бөлуге, өз араларындағы азаматтарға білім үйретуіне, ағартушылық қызметпен айналысуына жағдай жасады. Осының нәтижесінде білім айбынға, прогреске, әлеуметтік және өркениеттік өрлеуге жеткізетін бірден-бір құралға айналған-ды. Аз уақыт ішінде ислам мәдениеті қалыптасып, ол тек қағаз бетінде емес, шын мәнінде қолданысқа ие бола бастады. Әрбір сауатты мұсылман ислам мәдениетін таратуға, білімнің сәуле шашуына, әлеуметтік деңгейдің көтерілуіне өз үлесін қосуға талпынды.

Осылайша, Құран ислам мәдениетінің қалыптасуында басты фактор бола алды. Шынтауайтқа келсек, қазақ мәдениеті ішінара ислам мәдениетімен тығыз қарым-қатынасқа түсіп, біте қайнасып жатқанын аңғаруға болады.

Кезінде хакім Абай өз шығармаларында он бір ұлттың тілдік қорын пайдаланып, оның ішінде ең көп араб тілін (сөз бен сөз тіркестерін) қолданған екен.

Солардың бірсыпырасы отыз сегізінші қара сөзінде кездеседі. Осы қара сөзінде Абай Құнанбайұлы «...Біз ортамызда бұл мархамат, ғадәлетті иманның шартынан хисап қылмаймыз, оның үшін мұслим болғанда, Алла тағалаға тәслим болып, оның жолында болмақ едік, болғанымыз қайсы? Бұл екі ай мен күннен артық мағұлым тұрған жоқ па? Фиғылы

құданың ешбірін де қарар қылмаймыз, өзгелерде болғанын жек көрмейміз, өзіміз тұтпаймыз, бұл қиянатшылық емес пе? Қиянатшылыққа бір қарар тұрған адам – я мұсылман емес, ең болмаса, шала мұсылман. Алла табарака уа тағаланың пенделеріне салған жолы қайсы? Оны көбі білмейді. «Тәфакқару фиғла иллаһи» деген хадис шарифтің «**инналаһу йухиббул мұқситин**» деген аяттарға ешкімнің ықыласы, көңілі менен ғылымы жетіп құптағанын көргенім жоқ. «**Әтәмурун әннәсә билбирри, уә әхсану инналаһу йухиббул мұхсин**», «уәлләзинә әмәнә уәғәмилу салихати улайна асхабул жәннәти һәм фиһа халидун» деген аяттар Құранның іші толған ғамалус-салих не екенін білмейміз. «Уа әммәлзина әмәнә уәғәмилу саликати фәйуәффиһим ужурәһум уаллаһу лә йухиб-буз-залимин» аятына қарасаң, ғамалус-салих залымдықтың зидды болар...» - деп кейбір Құран аяттарының арабша түпнұсқа мәтінін айғақ ретінде келтіре отырып әділдік, ізгі амалдар, (амалус-салих) туралы сөз қозғайды. Қиянатшылық ету мұсылманға тән еместігін баса айтып, көп адамдар Жаратқан Иенің пенделеріне салған жолын қайсы екендігін білмейді деп іштей қынжылады. Пайымдап қарасақ, сол кездегі кейбіреулердің салих, (ізгі, жақсы) амал деп істеп жүрген іс-әрекеттері шынында қиянатшылық екендігін нағыз салих амалдардың қандай болатындығын Құран аяттарының түпнұсқа мәтінін келтіре отырып баяндайды. Бірақ оларда Құран сүрелерінің нешінші аяттары екені көрсетілмеген. Сондықтан қара сөздегі Құран текстерін араб тіліндегі түпнұсқадан үңіле отырып іздегенде, олардың Құрандағы «Маида», «Бақара» және «Әли Ғимран» сүрелерінің аяттары екенін аңғаруға болады.

Ақынның отыз сегізінші қара сөзінде мысал ретінде келтірілген Құран текстінің саны бесеу. Енді осы сүрелердің әрі олардан үзінді ретінде келтірілген аяттарға жеке-жеке тоқталайық.

Хакім Абай, ең алдымен, Құрандағы: «**Олар – өтірікке құлақ салушылар, арам (тамақ) жеушілер. Ендеше, (олар) саған келсе, араларына үкім бер немесе олардан жүз (бет) бұр. Егер олардан жүз бұрсаң да олар саған ешбір зиян тигізе алмайды. Ал егер сен олардың араларына үкім шығарсаң, әділ (тура) үкім шығар. Шын мәнінде, Аллаһ – әділетті болғандарды (турашылдарды) жақсы көреді**» деген «Маида» сүресінің 42- аятының соңғы «**Инналлаһа юхиббул-мұқситин**», яғни «**Шын мәнінде, Аллаһ – әділетті болғандарды жақсы көреді**» - деген бөлігін ғана келтіреді.

Негізінен, «Маида» сүресі Құрандағы

Мединеде түсірілген, бір жүз жиырма аяттан құралған сүре. Реттік саны бес. Бұл сүреде ислам шариғатының үкімдері баян етілуімен бірге иман (сенім-наным) мәселесі жайында, сондай-ақ әһлі кітап (кітап иелері, яғни яһудилер мен христиандар) туралы да сөз қозғалады.

Сүреде адамдар арасындағы шарт (келісім, бітім) мәселелері; егі адал саналған жануарларды бауыздау мәселелері; аң аулау жайындағы үкімдер; қажылық және ғұмра сияқты құлшылықтарды орындау кезінде киілуі шарт болып бекітілген ихрам (киімінің) тәртібі; Кітап иелері сеніміндегі әйелдерге үйлену рұқсаты немесе мүмкіндігі жайлы үкімдер; дәрет қағидалары; ұрлық, зорлық және бұзақылық қылмыстарының жазалары; ішімдік және құмар жайындағы соңғы кесімді үкім және тағы да басқа көптеген шариғи үкім заңдары туралы мағлұмат беріледі.

Бұдан басқа бұл сүреде адамзат баласына үгіт-насихат әрі үлгі-өнеге боларлық қиссалар келтіріледі. Солардың бірі – Бани Ысраилдың (Ысраил ұрпақтарының) өз пайғамбарлары Мұсамен (ғ.с.) арадағы келіспеушіліктері, яһудилердің имансыздықтары, қорқақтықтары кесірінен пайғамбардың сөзіне құлақ аспай қырық жылдай уақыт шөл-далада (сахарада) әуре-сарсаң болып жүргендері жайында сөз болады. Сондай-ақ осы сүреде Адаматаның екі ұлы Абыл мен Қабылдың арасында өрбіген келіспеушілікті баяндайтын қисса берілген. Онда Абыл өз туысы Қабылды жазықсыз өлтіргені, осы арқылы әу бастан бері жақсылық пен жамандық, әділдік пен әділетсіздік арасындағы күрес жалғасын тауып келе жатқандығы бейнеленеді. Абыл өз бауыры Қабылды кінәсіз өлтіру арқылы жұмыр жер бетінде ең алғаш жазықсыз қан төгуші ретінде сынға алынады.

Тағы бір көңіл аудартатын жайттың бірі осы сүренің атауымен байланысты. Кезінде Иса пайғамбар қауымының өтініш-талабы бойынша пайғамбарлығының бір дәлелі ретінде Аллаһ тағала тарапынан «Маиданы» (тағам мәзірлері дайын дастарқан) түсіреді. Мұндай таңғажайып оқиға барысы «Маида» сүресі деп аталып кетуіне себеп туғызған.

Ақын бұл сүреден хабардар болып қана қоймай, осы сүренің 42-аятының соңғы бөлігін қара сөзіне мысал ретінде ұсынғаны - ойланатын мәселе. Мұнымен ғана шектелмей хакім Абай Құрандағы «Бақара» атты сүренің әртүрлі үш аятын бірінен соң бірін дәйек ретінде береді. Олардың біріншісі: «**Аллаһ жолында мал сарп етіндер!** (Сараң, қорқақ болып) **өздеріңді өз қолдарыңмен қауіп-**

қатерге салмаңдар. Игі (жақсы) іс істендер. Шын мәнінде, Аллаһ игілік (жақсылық) жасаушыларды жақсы көреді», – деген «Бақара» сүресінің 195-аятының ең соңғы «**Уа ахсину, инналлаһа юхиббул-мухсинин**», яғни «Игі (жақсы) іс істендер. Шын мәнінде, Аллаһ игілік (жақсылық) жасаушыларды жақсы көреді», – деген тіркесін келтіреді.

Сосын екінші: «**Адамдарға жақсы іс жаса деп бұйырасыңдар да өздеріңді ұмытасыңдар ма?! Сендер кітапты оқисыңдар. Сонда да ойланбайсыңдар ма?!**», – деген 44-ші аятының алғашқы «**Әтә мурун-нәәсә бил-бирри**», яғни «**Адамдарға жақсы іс жаса деп бұйырасыңдар...**» – деген бөлігі ғана алынады.

Тағы үшінші кезекте осы сүренің: «**Ал және сондай иман келтіріп, игі амал істегендер жұмақтық болып, олар онда мәңгі қалады**», – деген 82-аяты толықтай қамтылады. Бұл да ақынның діни білімінің қаншалықты тереңдігін, жан-жақтылығын аңғартса керек. Себебі Құрандағы ең ұзын сүренің әр жерінен аяттарын таңдап мысал ретінде келтіру кез келген адамның ойы жете бермейтін нәрсе екендігі дау туғызбайды. Керісінше, бұл хакім Абай Құранды шамасы жатқа білген-ау деген ойға жетелейді. Әрине, бұл зерттеуді, дәлел, айғақты қажет етеді. Дей тұрғанмен «Абай он жасынан молдандан дәріс алса, он үш жасында Семейдегі Ахмет-Ризаның медресесінен білім алды» /5, 7/. Осы тұрғыдан Құран аяттарымен жан-жақты таныс болғандығын пайымдау қиынға соқпайды.

Отыз сегізінші қара сөзде үш аяты мысалға дәлел ретінде келтірілген «Бақара» сүресі - Құранда реттік саны бойынша «Фатиха» сүресінен кейінгі екінші тұрған сүре. Бұл сүре Медине қаласында түскендіктен түскен жеріне қарай мединелік сүрелер санатына жатады. Барлығы екі жүз сексен алты аяттан құралып, Құрандағы ең ұзын сүре саналады. Бұл сүренің атауы «Бақара», (сиыр) болуы осы сүреде келтірілген сиыр жайындағы қиссамен (оқиғамен) байланысты.

Осы сүреде сиыр жайындағы мәселе көтеріле отырып, адамның сенім-нанымы, тағат-құлшылығы, неке, талақ, идда (әйелге күйеуі талақ еткенде, кесімді түрде ажырасуға шешім қабылдағанда әйелдің ерімен ажырасқан халде тұрмысқа шықпай тұратын мерзім) адамдық мінез-құлық сияқты қоғамдағы аса маңызды шарифат үкімдер жайында сөз қозғалады. Осы сүренің бастапқы аяттарында бір Аллаға иман келтірген жандардың сипаттары айшықталып, сосын тілімен ғана иман келтірдік деп ішкі жан дүниесі күпірлікке, имансыздыққа батқан екі жүзділер (мұнафиқтар) жайында айтылып,

олардың істері сынға алынады. Сондай-ақ осы сүреде бүкіл адамзаттың атасы – Адаматаның және оның зайыбы Хауананың жаратылуы әрі ол екеуінің жұмақтағы жағдайы мен жер бетіне түсуге себеп болған жайттары баяндалады.

Осы сүренің шамамен үштен бір бөлігінде «Кітап иелерінің» (Таурат пен Інжілге иман келтіргендердің) іс-әрекеттері суреттеледі. Ал енді бір бөлігінде өсімқорлыққа тоқталып, Аллаһ пен Оның елшісінің оған қарсы соғыс ашқаны жария етіледі. Сүренің қорытынды бөлігінде мұсылмандарды бір Аллаға жалбарынуға, шақырып, әрқашан ізгі амалдар жасауға үндейді. Қорыта айтқанда, бұл сүреде бүкіл адамзат баласының бастауы мен Жаратушысының бір екендігі паш етіліп, баршаны ынтымақ-бірлікке, татулыққа, түсіністік пен сыйластыққа шақырады.

Қара сөзде келтірілген соңғы аят Құрандағы: «Уа аммал-ләзина әмәну уә амилус-салихати фә юәффиһим әжураһум уаллаһу лә юхиббуз-залимин», яғни «... және сондай иман келтіріп, игі (жақсы) амал істегендер, сондай олардың сыйлықтары (сауаптарын) толық береді. Аллаһ залымдарды жақсы көрмейді», – делінген мағынадағы «Әли Ғимран» сүресінің 57-аяты. «Әли Ғимран» сүресі мединелік сүрелер қатарына жатады. Аяттарының саны екі жүз, ал реттік саны - үш.

Бұл сүреде Медине қаласындағы мұсылман қауымының басынан өткерген хижреттің (Мекке қаласынан Медине қаласына жасалған көштің) екінші жылында болған Бәдір соғысы, сондай-ақ хижреттің үшінші жылында орын алған Ухуд соғысы кезінде, әрі бұдан кейінгі дәуірлерде бастан кешкен жағдайлар мысалға келтіріліп, олар мұсылмандарға өміршең ғибрат-өнеге ретінде беріледі. Осы болған оқиғалар жайында пікір айтылып, шарифи үкім, заңдар баян етіледі.

Негізінен, бұл сүреде діннің негізін құрайтын басты екі қажеттілік түсіндіріледі: біріншісі - ақида (дұрыс сенім), Алланың біреу-ақ екендігіне байланысты бұлтартпас дәлелдер болса, ал екіншісі – ислам шарифаты заңдары, әсіресе Аллаһ жолындағы күреске (соғысқа) байланысты мәселелер (бұйрықтар) түсіндіріледі.

Егер бұл сүредегі оқиғалар желісін «Бақара» сүресінде көтерілген мәселелермен салыстырып қарасақ, «Бақара» сүресінде, негізінен, (бұрын түсірілген) Кітап иелерінің, оның ішінде яһуди қауымы әрі олардың іс-әрекеттері мен қылмыстары қарастырылса, «Әли-Ғимран» сүресінде Кітап иелерінің, оның ішінде христиандар жайындағы жайттар сөз болады. Осы христиандар қауымының Иса пайғамбарды

«Кұдай» деп тануларының өрескел кешірілмейтін қате екендіктері айқын дәлелдермен жан-жақты баяндалады.

Бұл сүренің атауы Мәриям (Иса пайғамбардың анасы) ананың атасы Ғимранның әрі оның отбасы жөнінде қиссамен байланысты. Сондықтан бұл сүре «Әли-Ғимран», яғни «Ғимранның отбасы» деп аталады.

Міне, осылайша кемеңгер хакімнің отыз сегізінші қара сөзінде келген Құран мәтіндеріне үңіле отырып, олардың қай сүренің нешінші аяттары екендігін нақты көрсетуге тырыстық. Сондай-ақ аяттары дәлел ретінде ұсынылған сүрелердің атауы әрі оларда көтерілген басты тақырыптар мен қиссалар туралы да қысқаша мағлұматтар бердік.

Мақаланы түйіндей келе, отыз сегізінші қара сөзде келген Құран мәтіндерін арабша түпнұсқа қалпында жеткізуі, оны орынды пайдалануы ақын Абайдың хакімдігі, даналығы мен діни сауаттылығы қаншалықты жоғары екендігінің бірден-бір айғағы болар деп білеміз. Бұдан басқа көптеген қара сөздері мен өлең жолдарында айтылған ойдың Құран аяттарының мән-мағынасымен ұштасып жатқандығын байқағанда хакім Абайға тағы да бір бас иіп, құрмет көр-

сетіп, оның ұлылығын мойындамасқа шара жоқ.

1. *Аль-Мунтахаб (Священный Коран)*. – Бишкек. Третье издание – 2002. – 916 с.

2. *Х. Алтай. Құран Кәрім қазақша мағына және түсінігі*. Алматы, 2000. – 476 бет.

3. *Ahmad H. Sakr, Ph. D. Themes of the Quran (Темы Корана)*. Пер. С англ. – СПб: «Издательство «ДИЛ»», 2007. – 384 с.

4. *Мырзахметов М. Мұхтар Әуезов және абайтану проблемалары*. – Алматы: «Ғылым» баспасы, 1982. – 296 б.

5. *Абай. Мақсатым – тіл ұстартып, өнер шашпақ: Өлеңдер. Поэмалар. Аудармалар. Қара сөздер*. – Алматы: «Білім» баспасы, 2010. – 304 бет.

***

В данной статье рассматриваются Коранические тексты, которые приводятся в 38 слове назидания мыслителя Абай и сравниваются с текстом Корана на арабском языке. И определяется именно с какой суры они взяты. А также в статье рассматривается вопросы об отрывках сур, которые использовал Абай, их названий и главных тем.

***

In this article texts from Quran in great Abay's 38th word are compared with original and are defined to which sura and ayat they belong to. Also this article tells about suras, their names and main arisen themes from passages which gave Abay.

Г. Панахова

ЛИТЕРАТУРНАЯ СРЕДА ПЕРИОДА ГАРАХАНИДОВ (927-1212) (на основе произведения XI века Юсифа Баласугунлу: «Кутагду Билик»)

Все виды мировой культуры воплотились в жизнь путем взаимного обогащения цивилизаций различных народов. Зависимость тюркской культуры от культуры древнего шумерского (аккадского), индийского, китайского, арабского, персидского, византийского, славянского, англосаксонского, германского народов, придавало богатство, полноту культуре тюркских народов.

Сегодня, говоря о тюркской культуре, в широком смысле слова, нельзя осознавать его историческое подтверждение без исламской культуры. Несомненно, не правильно также смешивать взаимоотношения исламской и тюркской культур с культурой других народов мира. Потому как исламская культура представляет собой новый, современный этап мировой культуры. Благословенный «Коран» был ниспослан последнему пророку мира, и именно с этого ниспослания начинается новое мышление, новое восприятие, новое искусство и новая культура.

Так как вера в могущество тюркских народов нашло свое законное отображение в исламе, то тюркская и исламская культура после VII-VIII века вошло в историю именно как тюрко-исламская культура. Среди сотен, тысяч примеров, отражающих этот большой духовный процесс, поэма Юсифа Баласугунлу «Кутагду Билик» находится в первых рядах.

Кут (Qut) - означает на тюркском «счастье, благо, удачная судьба». «Кутагду Билик» - «наука, знание, дающее счастье, благо». Автором этого незаменимого памятника является выдающийся представитель тюрко-исламской литературы Юсиф Хас Хаджиб.

В книге поэтическим языком повествуется о том, в чем состоят нравственность, мировоззрение, степень ответственности, привилегии, основные обязанности перед Аллахом и представителями отдельных классов, слоев и сословий.

Условия и среда, выпестовавшие и Юсифа Баласугунлу, и его современника, автора